

CONVERSA

Núria Marés

UNA ROSINCA IMPULSORA
DE L'ASSOCIACIÓ D'AMICS
DE GUINEA CONAKRY

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Cristau Soler
de Figueres**

UNA FAMÍLIA QUE, AMB
ESFORÇ, HA CONSOLIDAT
UNA IMPORTANT
EMPRESA DE CALÇATS

PERFILS

Francesc Esparch

MECÀNIC I XOFER
FILL DE PERPINYÀ,
VA LLUITAR AMB
ELS MAQUIS

Carme Girbal

MANTENIDORA DE
LA MEMÒRIA DE CAN
MAIDEU DE DARNIUS I DE
CAN GIFFRE DE LLANÇÀ

Albert Bueno

UNA VIDA DEDICADA
A LA BANCA I A LA
CANÇÓ EN CATALÀ

Lluís Gómez

SERRALLER, VIATJANT,
VENEDOR DE ROBA I
APICULTOR PER AFICIÓ

INDRET

Albanyà

UNA MIRADA...

**L'antiga presó
de Figueres**

A PEU

**Del coll dels
Horts al Fau**

**De Vilamacolum
a Sant Pere
Pescador**

alberes

www.alberes.cat

DOSSIER

TERRA D'ARTISTES

47 planes que ens
proposen un viatge
pels museus, per
les galeries d'art,
pels centres i nuclis
artístics conceptuals,
per les obres d'art al
carrer i pels tallers
d'alguns
artistes

Agramunt, 2009.

3.542 hectàrees agrícoles cremades.

EN UN INCENDI, NO NOMÉS PERDEM UN BOSC.

En els darrers 15 anys els incendis han cremat 65.653 hectàrees a Catalunya, amb un balanç de milers de persones evacuades, nombrosos danys materials i econòmics, desenes de persones ferides i fins i tot víctimes mortals. Evitar-ho és responsabilitat de tothom.

El foc ens toca de prop.

#NoNomésBosc

Diputació
Barcelona

112
emergències

Generalitat
de Catalunya

DIRECTOR >

David Pujol i Fabrelles
david@alberes.cat

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@alberes.cat

COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO >

Ferran Aisa
Quimeta Argelès
José Luis Bartolomé
Pitu Basart
Montserrat Batllósera
Roser Bech
Lurdes Boix
Quim Bou
Rafel Bruguera
Jordi Canet
Josep M. Dacosta
Sebastià Delclós
Xavier Febrés
Joan Ferrerós
Alfons Gumbau
Isabel Guzmán
Mercè Illa
Joan Juanola
Josefa Juanola
Roger Lleixà
Pere Manzaneres
Cristina Masanés
Francesc Montero
David Moré
Anna M. Oliva
Joan Padrosa
Jordi Pi
Josep Playà Maset
Santi Puig
Anna Pujol
Enric Pujol
Aniol Resclosa i Planes
Dúnia Riera
Pere Roura
Ester Seguí
Mariona Seguranyes
Erika Serna
Lluís Serrano
Queral Solé
Joaquim Tremoleda
Núria Trobajo
Enric Tubert
Josep Vallès
Marta Vázquez
Joan Vehí
Rosana Vidal
Cristina Vilà
Alicia Viñas
EDICIÓ DE TEXTOS >
Roser Bech Padrosa
IMPRESSIÓ > Agpograf
DISTRIBUCIÓ > GLV
DIPÒSIT LEGAL > GI-460-2009
ISSN > 2013-6846

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART >

Jon Gieré
diseny@editorialgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Eva Batlle
gestio@editorialgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Eva Rodríguez
subscripcions@editorialgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

www.cadipedraforca.cat
www.garrotxes.cat
www.gavarres.com

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

COMPOSICIÓ AMB MATERIALS
DE PINTURA DEL TALLER DE
L'IGNASI ESTEVE, A BÀSCARA.
AUTOR: JOAN JUANOLA.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS LA CATALUNYA GREGA EXISTEIX, ÉS A L'ALBERA

XAVIER FEBRÉS (TEXT) // QUIM BOU (IL·LUSTRACIÓ)

7-11

ACTUALITAT

12-17

CONVERSA NÚRIA MARÉS

DAVID PUJOL (TEXT) // ROSANA VIDAL (FOTOGRAFIA)

18-22

RETRAT DE FAMÍLIA ELS CRISTAU SOLER DE FIGUERES

CRISTINA VILÀ (TEXT)

24-31

PERFILS

FRANCESC ESPARCH / CARME GIRBAL / LLUÍS GÓMEZ / ALBERT BUENO

DAVID MORÉ, PITU BASART, ROSER BECH I JOSEP VALLS (TEXT)
JORDI PI, DAVID PUJOL, ANIOL RESCLOSA I JOAN JUANOLA (FOTOGRAFIA)

33-81

DOSSIER TERRA D'ARTISTES

DAVID PUJOL (COORDINACIÓ)

83-99

PATRIMONI

ARTESANIA // ETNOLOGIA // GEOGRAFIA // HISTÒRIA // NISSAGUES // LITERATURA

100-103

INDRET ALBANYÀ

ROSER BECH (TEXT) // ROSER BECH I DAVID PUJOL (FOTOGRAFIA)

104-107

UNA MIRADA EN EL PAISATGE L'ANTIGA PRESÓ DE FIGUERES

CRISTINA MASANÉS (TEXT) // JORDI PUIG (FOTOGRAFIA)

108-111

A PEU

DE VILAMACOLUM A SANT PERE

JOSEP M. DACOSTA (TEXT I FOTOGRAFIA)

DEL COLL DELS HORTS AL FAU

PERE ROURA (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA EL TEATRE

JOSEFA JUANOLA (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb la rosinca Núria Marés i Vidal. VA NÉIXER A ROSES EL 29 DE SETEMBRE DE 1934. DE BEN PETITA VA TREBALLAR COLLINT OLIVES, SALANT ANXOVES I FENT DE CAMBRERA. FINS I TOT S'HAVIA DEDICAT A FER CONTRABAN. MOGUDA PER L'AFANY DE VEURE MÓN, SE'N VA ANAR A PARÍS, ON VA CONÈIXER L'ALFA, L'AMOR DE LA SEVA VIDA, AMB QUI VA TENIR DUES FILLES: LA MARIANA I L'HALIMATO. MÉS TARD ES VA TRASLLADAR A LA GUINEA FRANCESA, D'ON ERA EL SEU MARIT, I ALLÀ VA VIURE ALGUNES EXPERIÈNCIES BONIQUES PERÒ D'ALTRES DE MOLT TRÀGIQUES. HA ESTAT UNA DONA VALENTA. DES DE FA UNS ANYS TORNA A VIURE A ROSES, ON HA IMPULSAT L'ASSOCIACIÓ D'AMICS DE GUINEA CONAKRY.

DAVID PUJOL TEXT
ROSANA VIDAL FOTOGRAFIA

Núria Marés

L'escriptor francès Henri de Regnier va escriure que la solitud només és possible quan s'és jove, quan es tenen a davant tots els somnis; o quan s'és vell, quan es tenen a darrere tots els records. La Núria Marés i Vidal viu sola, en un pis a Roses, i s'alimenta dels records, però no és pas una persona solitària: té dues filles, sempre presents malgrat la distància, i bons amics que l'estimen i li fan companyia. La vaig a veure a casa seva perquè descabdel·li els records de la seva vida, que no ha estat pas precisament un camí de roses.

—Sou nada...

—«A Roses, el 29 de setembre de 1934. Una vegada vaig escriure, en un llibre titulat *La gambina*, que el dia que vaig néixer Déu devia tenir altra feina, perquè havia d'ajudar tres metges que intentaven rescatar de la mort un jove pescador

que gairebé s'havia ofegat a causa d'una topada de dues barques. Afortunadament li van poder salvar la vida i un dels tres metges, el doctor Pujol, finalment va venir a ajudar la meva mare.»

—Parleu-me dels vostres pares.

—«Els meus pares, en Pere —fill de Roses— i la Dolors —filla de Castelló d'Empúries—, es casaren joves. El pare era pescador en una barca d'arrossegament, més tard va fer de tragner. La mare treballava al cinema bar de can Cipriano. La meva àvia, la padrina, em volia posar Bitriz, però no se'n va sortir, i em va quedar com a segon nom. Vaig tenir una infància feliç. L'avi Fernando, que era una persona alegre, em va ensenyar moltes cançons. El recordo davant del foc, escalfant vi negre, que bevíem acompanyat de pa

DAVID PUJOL. La Bisbal d'Empordà, 1965. Mestre i pedagog
ROSANA VIDAL. Cabezuella del Valle (Càceres), 1983. Fotoperiodista

retrat de família Els Cristau Soler de Figueres. LA MARIA MERCÈ CRISTAU EM PRESENTA ELS SEUS PARES, L'ENRIC CRISTAU I LA MERCÈ SOLER. L'ENRIC CRISTAU M'OFEREIX LA MÀ I ME L'ESTRENY AMB GEST DECIDIT. VESTEIX DE FORMA ELEGANT, CLÀSSICA, REMINISCÈNCIA DELS ANYS COM A AGENT COMERCIAL. PLEGATS MANTENIM UNA CONVERSA LLARGA, DISTESA, DURANT LA QUAL ENS SUBMERGIM EN ELS RECORDS D'UNA FAMÍLIA QUE, AMB ESFORÇ I TREBALL, HA CONSTRUÏT UNA EMPRESA FORTA, CREATIVA I D'ABAST INTERNACIONAL DINS DEL MÓN DEL CALÇAT.

CRISTINA VILÀ TEXT

La visió comercial i la perseverança

A l'Enric Cristau li interessa el passat. Aquest fet queda constatat quan parla dels orígens de la família. Creu que aquests podrien trobar-se a França, a Sant Llorenç de la Salanca, al Rosselló. «És probable que algun parent vingué i s'apostentés aquí durant la invasió napoleònica», afirma. Aquest interès potser arrela del fet que no conegués tres dels seus quatre avis, és a dir, aquelles persones que, per edat, podien haver-li transmès records dels avantpassats. Van morir abans que ell naixés o quan era tan petit que la memòria no quedava fixada. De tots ells només recorda vagament l'avi matern, Enric Cuyàs Serra.

El va tractar poc perquè va morir quan ell tenia només set anys, el 1940.

Enric Cristau Cuyàs neix el 1933. Fill únic de Joan Cristau Borrassé i Maria Cuyàs Pou. El seu pare, Joan Cristau, era el cinquè fill de Manel Cristau Ros, paleta i empleat de l'escorxador, i d'Enriqueta Borrassé Vila. Per la seva part, la mare, Maria Cuyàs Pou, era filla d'Enric Cuyàs Serra i Lucia Pou Ribas. Aquesta darrera va morir durant el part del seu segon fill.

El pare de l'Enric Cristau, en Joan, va néixer al carrer Nord de Figueres, un 4 d'abril del 1900. La seva mare tenia 40 anys quan el va tenir. Ell era el petit

de cinc germans: en Josep, la Narcisa, en Pere, la Mercè —que morí prematurament a dotze anys—, i ell, que tanca la llista. Quan tenia setze anys, en Joan va marxar a França, a Aubervilliers, al nord de París, per aprendre l'ofici de barber. S'hi va estar sis anys i va tornar a casa essent un bon barber i parlant perfectament el francès.

En Joan s'instal·là pel seu compte al carrer Peralada, número 62 d'aquell temps. Considerat un mestre *coiffeur*, haver viscut a França li va donar glamur i aviat el convidaren a formar part d'entitats com la Unió Esportiva Figueres. «La gent no tenia gaires distraccions i

CRISTINA VILÀ. Figueres, 1972. Periodista

la barberia era un centre de reunió on feien tertúlia. Era una universitat de la vida», afirma convençut Cristau. En el seu cas, la barberia esdevindria una font de coneixement, d'aprenentatge humà i, sens dubte, el primer contacte amb el món del treball. Recorda històries inoblidables i amb un deix fantasiós. El pare de l'Enric va fer de barber tota la vida fins que es jubilà. Va morir amb 78 anys.

«La meva mare era molt bona persona», diu Cristau recordant Maria Cuyàs. Nascuda el 30 d'agost de 1905 al carrer Sant Roc de Figueres, en una casa que ja no existeix, va quedar orfe

de mare quan només tenia cinc anys. L'àvia Francisca Ribas se'n va fer càrrec. Quan tenia 26 anys, el 1931, la Maria va conèixer en Joan, es van casar i el 27 de desembre del 1933 naixia ell, l'Enric. Va ser fill únic.

Ja dins la branca familiar de la Mercè Soler, els seus pares eren Josep Soler i Cabañó, de Terrades, i Anna Galobardes Roca, de Vila-sacra. En Josep era el petit de set germans i feien de pagès en un mas de Terrades, mentre que la família de l'Anna es dedicava a feines d'oficina. En Josep i l'Anna es van casar i van anar a viure al mas Pardal de Cabanes, on restarien fins el 1952,

quan es traslladaren a Vilabertran. Al mas Pardal naixerien els tres fills de la parella: en Joaquim (1925), en Fidel (1930) i la Mercè (1935). Els pares vivien de les terres i els dijous anaven a mercat a Figueres a vendre, entre altres coses, uns melons molt preuats. Quan els pares anaven a mercat, els fills es quedaven sols a casa i calia espavilar-se. «Jo feia el dinar», recorda la Mercè tot rememorant anècdotes d'aquells temps com quan en Fidel, des d'una finestra del mas, va matar tres perdius d'un sol tret. La família Soler era coneguda també perquè «dominaven, en certa manera, el mercat dels ceps», diu l'En-

L'Enric Cristau i la Mercè Soler, al centre de la imatge, amb les seves filles i la resta de familiars // PROCEDÈNCIA: Família Cristau.

M3

Representació de la companyia Teatre Natura a la platja d'Empúries. Les cadires i els espectadors estan a la sorra i els actors estan a l'escenari muntat sobre l'aigua. Al fons, el poble de l'Escala.

ANY: 1933

AUTOR: VALENTÍ FARGNOLI

PROCEDÈNCIA: FONS EMILI MASSANAS I BURCET. INSPAI-DIPUTACIÓ DE GIRONA

M4

Representació d'una obra de teatre a Figueres.

ANY: DÈCADE DE 1950

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FONS PIUS PUJADES. INSPAI-DIPUTACIÓ DE GIRONA

DOSSIER TERRA D'ARTISTES

DAVID PUJOL > COORDINACIÓ

Ars longa, vita brevis [PÀG. 34]

DAVID PUJOL [La Bisbal d'Empordà, 1965. Mestre i pedagog]

Una història artística a l'Albera [PÀG. 36]

MARIONA SEGURANYES [Figueres, 1972. Historiadora de l'Art]

Cadaqués, refugi d'artistes [PÀG. 40]

MARIONA SEGURANYES

Galleries versus espais d'art [PÀG. 42]

ENRIC TUBERT [Agullana, 1954. Llicenciat en Història de l'Art i professor]

El Grup 69 [PÀG. 44]

JOSEP VALLS [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]

La mar com a teló de fons [PÀG. 46]

LURDES BOIX [L'Escala, 1957. Historiadora i arxivera]

Els nuclis de l'art conceptual [PÀG. 48]

CRISTINA MASANÉS [Manresa, 1965. Escriptora]

La ruta dels museus [PÀG. 52]

NÚRIA TROBAJO [Girona, 1964. Mestra i historiadora]

Escultures a 'plein air' [PÀG. 56]

ENRIC TUBERT

La gestació del Museu Dalí [PÀG. 60]

JOSEP PLAYÀ MASET [Castellgalí, 1957. Periodista]

L'art empordanès dels setanta [PÀG. 62]

ALÍCIA VIÑAS [Figueres, 1946. Pintora, professora i museòloga]

Escultura emocional [PÀG. 68]

ROSER BECH [Cabanès, 1988. Filòloga]

Ceret, Cotlliure i Banyuls [PÀG. 74]

ESTER SEGUÍ [Roses, 1986. Llicenciada en Dret]

Les noves fornades [PÀG. 76]

ENRIC PUJOL [Figueres, 1960. Historiador i periodista]

ALTRES REPORTATGES

**Escola empordanesa i abstraccions còsmiques / La Carme Sanglas, d'Ordis
En Marià Llanera, de Lladó / La nissaga dels Vallès de l'Empordà
El grup d'artistes de Garriguella / Els Ametlla de Castelló**

[PÀGINES 39 / 58 / 63 / 64 / 70 / 75]

MARIONA SEGURANYES / DÚNIA RIERA / JOAQUIM TREMOLEDA / JOSEP PLAYÀ MASET / JORDI CANET

PERFILS

**Paco Duran / Gustau Carbó / Ramon Fort / Lola Ventós / Narcís Costa
Miquel Duran / Gabriel / Ignasi Esteve / Antonio Federico**

[PÀGINA 54 / 55 / 66 / 72 / 73 / 78 / 79 / 80 / 81]

LLUÍS SERRANO / MARTA VÁZQUEZ / ISABEL GUZMÁN / JOAN FERRERÓS / ANNA PUJOL

FERRAN AÍSA / ROSER BECH / SANTI PUIG / FRANCESC MONTERO

Paleta de pintor.

FOTO: Josep M. Fusté.

Ars longa, vita brevis

David Pujol i Fabrelles > TEXT

La vida és curta, però l'art perdura. Ho va escriure Hipòcrates, el pare de la medicina, fa més de dos mil anys. Quan deia això, però, la paraula 'art' no tenia pas el mateix significat que li donem avui. En aquest sentit, Joan Francesc Mira –a la revista *El Temps*– explicava que quasi ningú recorda que, abans, 'art' era, senzillament, l'habilitat i el coneixement pràctic d'un ofici. Tots els que han volgut aprofundir en algun camp del coneixement han patit en pròpia pell la sensació d'impotència que evoca aquest refrany hipocràtic. Tenim tantes coses per aprendre i... tan poc temps! Sèneca, però, va discutir aquesta idea i va dir que no és veritat que tinguem poc temps sinó que malbaratem el que tenim. En fi, no ens n'anem de tema...

El cas és que, amb el temps, aquell 'art' acabà convertint-se en un atribut superior imprecís, d'un enlaira ordre estètic i espiritual, i en el conjunt de creacions que tenen aquesta qualitat, que Mira defineix com a impalpable i etèria. És d'aquest 'art' –i d'aquests 'artistes'– que parlem en aquest dossier, que comença amb un article introductori de la Mariona Seguranyes, en el qual fa un repàs dels diversos dibuixants i pintors que han fet la seva obra gràcies a la suggestió dels nostres paisatges. En una peça a banda parla, entre d'altres, del pintor Juan Núñez, mestre de Dalí, Reig, Baig, Vayreda,

Pitxot i Bech de Careda. També ens fa un resum dels orígens artístics de Cadaqués, abans que hi arribés Salvador Dalí.

L'Enric Tubert ens llista la vintena llarga d'espais d'art situats a l'Alt Empordà i en ressenya alguns que ja no existeixen però que en el seu moment van marcar una època. En Josep Valls ens parla de l'antic grup 69, que agrupava cinc pintors empordanesos: Anson, Lleixà, Ministrall, Pujolboira i Roura. La Lurdes Boix escriu sobre deu artistes que es van inspirar en el paisatge mariner de l'Escala a l'hora de crear les seves obres. Una d'aquestes artistes fou Caterina Albert –'Víctor Català'–, el vessant artístic de la qual ha quedat injustament oblidat.

La Cristina Masanés ens transporta, amb el seu article, als nuclis actius de l'art contemporani empordanès: festivals artístics –com la Muga Caula, a les Escalles–, trobades –Ingràvid, a Figueres–, caminades –com el Grand Tour, de la Nau Còclea– i d'altres experiències conceptuals associades al paisatge de l'Alt Empordà. El dossier també parla dels museus d'art de Ventalló, Figueres, Cadaqués i Llançà: la Núria Trobajo els ha visitat i ens en destaca els trets essencials. L'art, però, no està només tancat a dins de quatre parets. L'Enric Tubert ens ho demostra en el seu article d'escultures a *plein air*, on ens explica algunes de les prop de 150 obres

—de 90 artistes diferents— que hi ha repartides en els carrers i les places dels pobles altempordanesos.

Josep Playà Maset ens fa conèixer com van ser els inicis de la creació del Museu Dalí. Ara, veient les cues que hi ha per entrar-hi, algú es pot imaginar que la gestació fou complicada i amb poques complicitats i alguns entrebancs? L'Àlícia Viñas, en un article de to personal, ens parla sobretot de l'art empordanès dels anys setanta, l'època en què dirigia el Museu de l'Empordà, i l'allarga fins als noranta. En Joaquim Tremoleda fa un apunt de la recuperació de l'obra *Les noces de Canà* de Marià Llanvenera, que ara està exposada de manera permanent a l'edifici consistorial de Lladó.

Josep Playà Maset ens parla de la nissaga dels Vallès. La Roser Bech ha anat a visitar, a Llampaias, l'escultora Mercè Riba —neta dels poetes Carles Riba i Clementina Arderiu—, autora, entre d'altres, de l'escultura *Sant Jordi i el Drac*, instal·lada a la plaça Catalunya de Figueres. Josep Playà ens parla del grup d'artistes de Garriguella i de les mostres d'art que organitzava; també de l'anomenat Grup de Garriguella, nascut el 2010. L'Ester Seguí ha anat a parlar amb la Josefina Matamoros i ens parla dels museus de Ceret, Cotlliure i Banyuls. L'Enric Pujol ens ofereix una panoràmica general dels principals artistes —pintors, fotògrafs, escultors, dissenyadors...— altempordanesos sorgits de les generacions del canvi de segle.

També fem el retrat de diversos artistes: en Paco Duran de Cantallops, en Gustau Carbó de Cadaqués,

la Carme Sanglas d'Ordis, en Ramon Fort de Llers, la Lola Ventós de Figueres, en Narcís Costa de Roses, els germans Ametlla de Castelló d'Empúries, en Miquel Duran d'Agullana, en Gabriel de Palau de Santa Eulàlia, l'Ignasi Esteve de Bàscara i l'Antonio Federico de l'Estrada. En fan el perfil en Lluís Serrano, la Marta Vázquez, la Dúnia Riera, la Isabel Guzmán, en Joan Ferrerós, l'Anna Pujol, en Jordi Canet, en Ferran Aísa, la Roser Bech, en Santi Puig i en Francesc Montero, respectivament.

De ben segur que en aquest dossier hi trobareu a faltar noms. És inevitable, tenim l'espai que tenim. Com que a l'hora de planificar-lo he tingut l'ajuda i la complicitat de tres col·laboradors de la revista —l'Enric Tubert, la Cristina Masanés i la Mariona Seguranyes—, que m'han aportat els seus savis consells, m'afanyo a dir que la responsabilitat final del que ha acabat essent aquest monogràfic és només meva. I no us robo més temps: passeu pàgina i comenceu 🍷

'Un Món', icona del surrealisme màgic, quadre d'Ángeles Santos Torroella pintat el 1929 i conservat al museu Reina Sofia de Madrid. Durant disset anys va estar en dipòsit al Museu de l'Empordà // PROCEDÈNCIA: Àlícia Viñas.

Cadaqués, refugi d'artistes

A MITJAN SEGLE XIX, ABANS DE L'ARRIBADA DE DALÍ, EL CAP DE CREUS JA ERA UN REFERENT PLÀSTIC ON VAN FER ESTADES ARTISTES COM ELISEU MEIFRÈN, JOAN ROIG, RAMON PICHOT...

Mariona Seguranyes > TEXT

Per un article de Josep Roca i Roca del 1897 sabem que a Cadaqués van coincidir treballant plegats Joan Roig, Eliseu Meifrèn, Lluís Graner, Ramon Pichot i Sebastià Berenguer. També cal esmentar Josep Triadó i Josep Maria Marquès. Aquesta dada ens confirma el cap de Creus com a destí d'artistes vinguts de Barcelona. Eren habituals a les exposicions de Belles Arts de la capital catalana marines del cap de Creus, tota una temàtica present al costat de les muntanyes de la Garrotxa, que era l'altre referent paisatgístic de les comarques gironines. Aquesta localitat, en aquells moments de difícil accés, va cridar l'atenció a un gran nombre de pintors que hi acudien atrets per la seva bellesa i també gràcies a coneixences que els feien descobrir l'entorn natural.

Sebastià Berenguer (Cadaqués, 1867-1927) fou un dels primers pintors que va arrossegar amics seus al cap de Creus. Alumne de la Llotja de Barcelona, on establí amistat amb Josep Triadó, més tard passà un any i mig a Roma seguint l'empremta de Marià Fortuny. Fou deixeble de Joan Roig i Soler, un dels primers artistes que va posar els peus a Cadaqués estimulat pel seu alumne. Berenguer oferia visions banyades de llum als carrerons de la petita vila, on la intensitat del sol ho omplia tot. La seva partida el 1906 a Mèxic, on visqué vint

anys, ha diluït la seva figura. Joan Roig i Soler (Barcelona, 1852-1909) va aplicar les premisses de l'escola lumínica de Sitges al llarg de les diverses estades que féu a Cadaqués entre el 1886 i el 1907, en les quals coincidí amb Meifrèn, bon amic seu. Eliseu Meifrèn (Barcelona, 1857-1940), figura referencial del paisatgisme a Catalunya, era alumne d'Antoni Caba, i tingué una carrera me-teòrica; féu nombroses estades a París i aportà les seves experiències naturalistes i impressionistes a les petites cales. Realitzà nombroses campanyes arreu del món, Europa, Estats Units i Sud-amèrica, però es pot fer una lectura de la seva obra tan sols observant les teles produïdes a Cadaqués on hi tenia instal·lat un taller. El 1911 el van nomenar fill adoptiu del poble i ell va correspondre-hi regalant uns paisatges en carbó, que es conserven al Casino l'Amistat.

Els Pichot i Cadaqués. Ramon Pichot Gironès (Barcelona, 1869-París, 1925), amic de Picasso, membre de la colla del Safrà, sense la seva figura Cadaqués no hagués arribat a ésser el paradís plàstic que avui ens llega. Ramon Pichot

va passar l'adolescència a París, on va viure l'ambient impressionista i postimpressionista; més tard la família es va traslladar a Bar-

celona, on va entrar en contacte amb els pintors modernistes dels Quatre Gats. La llar dels Pichot a sa Conca es va construir el 1899 i és coneguda com la casa de l'art on cada tarda els germans Lluís i Ricard tocaven música de corda. Aquí Ramon Pichot va rebre les visites dels seus bons amics artistes Gustau Violet, Manolo Hugué, Santiago Rusiñol, Pau Picasso i Joaquim Mir, entre molts d'altres. Els seus olis ens transmeten l'alegria de viure i l'aïllament amb la natura que portava a terme amb el seu velar, fent nits a les diferents cales per passar-hi llargues jornades en contemplació pura. A les seves composicions són visibles els pigments dels artistes nabís que va conèixer a París. Pichot retrobà el seu concepte de primitivisme a sa Conca, al bell mig del cap de Creus. Més tard seguirien la seva petja artística el seu nét Ramon i el seu nebot Antoni, tots dos també entregats a l'indret, el primer estava abocat al misteri de la seva llum i el segon, íntim amic de Salvador Dalí, es trobava atrapat per l'encís de la geologia del cap de Creus.

Però Cadaqués ha estat terreny de molts altres artistes, entre ells Ricard Martí Aguiló, Picasso —que hi passà l'estiu del 1910—, André Derain —que hi va acudir el mateix estiu per reunir-se amb el pintor de naixença malagueny Segundo Matilla— i Sigfried Bürrmann —que es passejava per les cales fugint de la primera Guerra Mundial. I als anys

A l'altra pàgina, a baix, la família Pichot al pati del xiprer a la casa familiar d'es Sortell, Cadaqués cap al 1906. D'esquerra a dreta, Ricard, Germaine, Lluís, Eduard Marquina, Mercè, personatge sense identificar, els avis Pichot amb el fills de Maria Gay, i una mainadera. Estirat a terra Ramon Pichot, el pintor. Assegut a terra Joan Gay // PROCEDÈNCIA:

Arxiu família Pitxot.

vint cal destacar Josep Mompou i Rafael Durancamps.

Paral·lelament Salvador Dalí va iniciar la seva trajectòria artística observant les oliveres vora la mar, amb la referència d'aquests primers artistes folls de llum i natura com Eliseu Meifrèn, Ramon Pichot Gironès o bé Sigfried Bürmann. Més tard, a partir de l'isolament al mig de la geologia ferotge del cap de Creus, va llimar el seu pensament i va elaborar el nou alfabet que donà fruit a l'estètica emparada sota el pensament paranoico-crític que ha universalitzat elements del paisatge del cap de Creus. No podem parlar de Cadaqués sense esmentar l'Àngel Planells, que va anar construint un univers oníric i sorprenent fruit de les nits de tramuntana freda i les seves lectures d'Edgar Allan Poe. La seva obra és farcida de lectures que indaguen l'altre costat de la realitat amagada. De Chirico, Freud, Lautreamont i Paul Eluard són lectures que Dalí li va fer arribar. Planells experimentà des de la 'reclusió perfecta' a Cadaqués la 'calma sinistra' i el 'misteri inquietant' present a les seves teles que exploren la sobrerrealitat. Sense cap mena de dubte cal parlar d'un surrealisme empordanès, nascut a l'entorn de l'atmosfera d'aquest paisatge.

Joan Josep Tharrats en el seu llibre *Cent anys de pintura a Cadaqués* fa una relació exhaustiva dels pintors que han passat per Cadaqués i que aquí no tenim suficient espai per a detallar. No podem abandonar l'indret sense fer referència a l'ambient plàstic de la calma blanca a finals dels anys seixanta, descrit per Sebastià Gasch en un article a *Destino* en el qual relata les partides d'escacs entre Joan Ponç i Marcel Duchamp, i a on també fan acte de presència Josep Maria Prim, Antoni Pitxot, Aguilar Moré, Francesc Todó, Joan Josep Tharrats, Maria Girona, Ràfols Casamada, Marc Aleu i Grau Sala. Del paisatgisme a l'avantguarda .

A dalt, l'obra 'Cadaqués des de la platja des Poal', de Joan Roig i Soler. Al voltant de 1895 // PROCEDÈNCIA: Col·lecció Banc de Sabadell.

El Grup 69

AQUESTS CINC ARTISTES ES CONEIXIEN DE FEIA ANYS I, EN LETÍFICA SOBRETAULA AL PORT DE LA SELVA, DECIDIREN FORMAR UN GRUP PER A DETERMINADES ACCIONS PICTORICOFESTIVES

Josep Valls > TEXT

Al·l'origen d'aquest autoanomenat «grup pictòric-festiu», hi ha una bona i llarga amistat entre cinc pintors, i una fita concreta: homenatjar Salvador Dalí, que es troba molt delicat de salut després de l'accident sofert al castell de Púbol. És quan el geni torna a Figueres i s'instal·la a l'ara anomenada Torre Galatea de la Pujada del Castell, on hi passarà els últims dies de la seva vida. Els cinc artistes donen raons del nom del grup: el 1969 és l'any que alguns d'ells es casen; és l'any de la dedicació exclusiva a la pintura d'algun d'ells i en un altre cas és l'any de la primera exposició individual. I com que s'han proposat crear un grup que sigui igualment pictòric com jovial, aquest nom els unirà.

Tots tenen una trajectòria artística consolidada, són ben coneguts a l'Empordà i força més enllà. Vet aquí doncs només unes quantes dades de cadascun, relacionats per ordre alfabètic de cognoms per mor de preservar l'essència grupal, ço és que res no hi depassi o en sobresurti. En tot cas, intentar-ho.

Ricard Anson. Rep classes de Ramon Reig i fa amistat amb Marià Baig. El 1973 obté el títol de Graduat en Arts Aplicades, homologat més tard pel d'Arquitecte d'Interiors. Pintor, dibuixant i gravador, centra en la temàtica paisatgística bona

part de la seva obra. Exposa en diferents poblacions empordaneses, significativament a Figueres, a Girona i a indrets de la República Francesa: Sète, Mèze i Balaruc-les-Bains. Col·labora com a il·lustrador, juntament amb altres artistes, en projectes editorials com *Els pobles de l'Alt Empordà* (1978), *Diccionari de l'Alt Empordà* (1984) i *Els pobles del Baix Empordà* (1987). En la celebració dels Special Olympics a Figueres (2000), realitza una col·lecció de gravats.

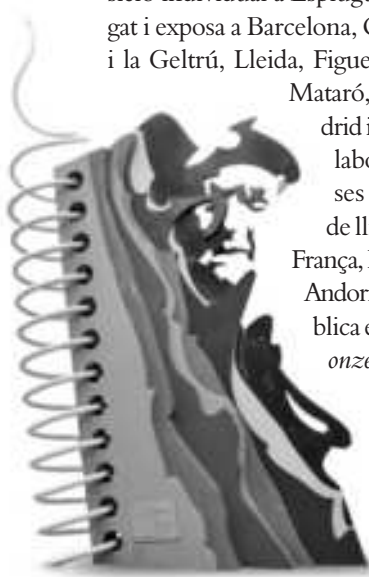
Daniel Lleixà. Neix a Barcelona el 1949, passa la seva infància a Sant Just Desvern, estudia a Llotja i assisteix a les classes de natural del Cercle Artístic de Sant Lluc de Barcelona. Des del 1975 viu a l'Empordà on treballa en els estudis de Tonyà i Parets d'Empordà. El 1968 obté el segon premi de pintura i el primer de dibuix de Sant Just Desvern. Fa la primera exposició individual a Esplugues de Llobregat i exposa a Barcelona, Olot, Vilanova i la Geltrú, Lleida, Figueres, Sant Boi,

Mataró, la Bisbal, Madrid i Sabadell. Col·labora amb diverses il·lustracions de llibres i exposa a França, Bèlgica, Suïssa, Andorra... El 2008 publica el llibre *Les cent onze oliveres*, amb textos de nou escriptors del

país i estrangers. Ha realitzat més de 100 exposicions individuals i força més de col·lectives arreu.

Josep Ministral. Neix a Borrassà, de ben petit la família es trasllada a Figueres. Ja en edat laboral, treballa a l'establiment de la poetessa Pilar Nierga, on es relaciona amb artistes com Joan Sutrà, Joan Sibeques i Diego Torrent. Més tard ingressa a l'Escola Superior de Belles Arts Sant Jordi de Barcelona, i compagina la formació artística amb activitats teatrals i musicals. Estudia gravat a l'Escola de Belles Arts d'Olot i s'instal·la a Llers. El 1975 assisteix a l'Escola Internacional de Pintura de Mural Contemporània al monestir de Sant Cugat del Vallès. Viatja a diversos països europeus per estudiar l'impressionisme. Participa en nombrosos concursos de pintura i aconsegueix més d'una trentena de premis, i també participa en diversos esdeveniments ciutadans.

Ramon Pujolboira. Als divuit anys, ingressa a l'Escola d'Arts i Oficis Artístics Massana, de Barcelona. Es fa membre del Cercle Artístic Sant Lluc i l'any 1969 fa una estada a París on freqüenta els tallers de l'American Center i La Grande Chaumière. És copista del Louvre, fa la primera exposició individual el 1970. Acabat el servei militar s'instal·la a l'Empordà, s'inicia de manera autodidacta en el gravat a l'aiguafort, alhora fa treballs

L'escultura 'A Josep Pla' de Josep Ministral a Figueres // FOTO: Enric Tubert.

en ceràmica i murals en gres, i una sèrie d'escultures en bronze. L'any 1990 publica *Empordà, Somnis, Pintura* amb 100 il·lustracions en color. El 1993 el Consell d'Europa el convida a fer una exposició individual a Estrasburg. Rep l'encàrrec de fer pintures murals a l'església parroquial de Santa Coloma de Farners i publica *Mediterrània* amb 200 dels seus últims treballs.

Lluís Roura. Nascut a Sant Miquel de Campmajor, es considera un pintor autodidacte tot i que cursa dos anys a Llotja de Barcelona. Rep els consells de Fèlix Revello de Toro i Frederic Marés, encara que l'inicien en la pintura el seu cunyat Ramon Turón, el pintor Joan de Palau, el doctor Miquel Verdaguer i el rector del poble mossèn Joan Prat, que li dona classes d'història de l'art després de la missa dominical. El 1963 s'instal·la a Barcelona. Participa en exposicions i concursos, i el 1981 aconsegueix la Medalla d'Honor del Premi Pintura Comtessa de Barcelona que li lliura la reina Sofia. La seva primera exposició és el 1970 a Vic, i en segueixen moltes més: Caracas, Basilea, Ginebra, el Portús, Cabestany, Brussel·les, Miami, Sant Petersburg... També il·lustra uns quants llibres.

El Grup 69. Tots cinc estan d'acord d'assenyalar l'inici de tot plegat en unes trobades al Port de la Selva, a casa d'en Ricard Anson, on té un forn de pizzes. Les reunions amb pizzes i alguna cosa més —és de suposar— afavoreixen sobretaules i llargues vetllades en les quals es va perfilant l'aliança festera i artística i on es dissenya amb tot detall l'homenatge a Salvador Dalí.

Plegats també parlen de l'entusiasme i les idees de l'Agustí Planas —«pare i padrí de projectes», diuen— que porta en aquell moment el restaurant Dynamic, la famosa sala Charly i és de l'associació L'Illa de Figueres Comercial i Professional. Aquell gran mural projectat com a homenatge al geni figuerenc, no s'ha vist mai: una espectacular estructura metàl·lica plantada a la plaça de la Palmera, enfilats a la qual oficien els cinc pintors vestits de blanc, a la vista de tothom, sobre una superfície blanca de 150 metres quadrats. Hi treballen durant tres dies a partir del 12 d'octubre de 1984, amb un notable i evident desfici de fer quelcom que surti de la normalitat. I per això diuen els pintors que si no haguessin format part d'un grup, individualment no haurien pas pogut fer aquest treball magne, ni d'altres que van fer plegats.

L'Ajuntament de Figueres dona suport a la iniciativa, «això de l'art al carrer interessava —escrivia Narcís Pijoan— els consellers més culturals, les autoritats més conspícues». El dia de la inauguració del mural, lliuren a l'alcalde Marià Lorca el Pinzell d'Honor. Salvador Dalí passa per sota la bastida en cotxe; i uns dies més tard els rep a la Torre Galatea per felicitar-los cordialment, a tots i cadascun d'ells.

Segurament tampoc haurien pogut portar a terme l'actuació a la platja de les Muscleres d'Empúries, on alcen unes columnes reivindicatives demanant que desembarqui aquí la flama olímpica del 92. Cal esmentar també els monumentals cubs pictòrics a la Rambla, on cada artista aporta una genialitat individual, per sorpresa de figuerencs i forans.

El Grup 69 fa altres activitats que aquí resultarien llargues d'enumerar i explicar, però en queda un testimoni ben públic i obvi: el mural *Cinc visions dins d'un espai empordanès*, immortalitzat amb ceràmica i trencadís a la plaça Vila d'Ordis —darrere l'antiga presó—, i cinc monuments en diverses rotondes de Figueres i rodalia, promoguts gràcies a l'empenta del llavors alcalde, Joan Armangué.

Els integrants del Grup 69 —d'esquerra a dreta: Ramon Pujolboira, Ricard Anson, Daniel Lleixà, Lluís Roura i Josep Ministrà— davant de la pintura mural d'homenatge a Salvador Dalí a Figueres. Any 1984 // PROCEDÈNCIA: Josep Ministrà.

La mar com a teló de fons

FEM UN REPÀS DE DEU ARTISTES DE L'ESCALA QUE S'HAN INSPIRAT EN EL PAISATGE MARINER DE LA VILA I D'EMPÚRIES A L'HORA DE CREAR LES SEVES OBRES D'ART

Lurdes Boix > TEXT

El paisatge mariner de l'Escala ha inspirat nombrosos artistes. Avui les vinyes, olivars i closes d'aiguamolls que s'estenien vora mar han quedat substituïdes per edificacions, però, encara mirant vers la mar, la vista es pot recrear en el teló de fons d'Empúries i la badia de Roses. Tomàs Mallol, impulsor del Museu del Cinema de Girona, em digué a la seva casa de Torroella de Fluvià: «Quan vull filmar les postes de sol, vaig a Roses. És una delícia copsar amb la càmera tots els matisos dels últims raigs de sol del dia reflectits en tota l'amplada de la badia. En canvi, quan vull filmar el mar, vinc a l'Escala. Enlloc he trobat millor expressada la seva força i diversitat de colors en tramuntana, en llevant o en garbí... El barri vell de l'Escala és com

la proa d'un vaixell que entra en la mar i ressegueix la costa retallada, des dels sorrells d'Empúries fins als penya-segats del Montgrí». D'aquesta manera tan poètica va descriure Mallol les seves particularitats a l'hora de triar un escenari per a les seves filmacions. El cas és que la majoria, per no dir tots, els artistes de l'Escala s'han deixat seduir per aquest paisatge que representa l'antiga mar d'Empúries, el nom amb què apareix la nostra costa en els documents antics.

Joan Massanet. El primer artista, que hem d'esmentar per la seva significació en el camp de la pintura i concretament en la família dels surrealistes, és Joan Massanet i Juli (l'Armentera, 1899-l'Escala, 1969). A causa d'una delicada salut,

de ben petit va ser criat pels avis materns al port d'en Perris de l'Escala. Farmacèutic i alcalde del municipi, bona part de la seva obra reflecteix la mar que va veure des de jovenet, amb la muntanya de Montgó –el Mons Iovis o muntanya de Júpiter romana– que ell transformà en un drac que emergeix de la mar, i amb el seu amic d'infantesa, Muley, en primer terme. Adscrit en els moviments d'avantguarda, els seus primers quadres cubistes són de 1925. Va ser un dels primers artistes de Catalunya que va utilitzar el collage amb finalitats estètiques. També excel·lí en escultura, precisament emprant fustes velles i cordam de les embarcacions que trobava a les platges després dels temporals. El 1950 fundà el grup Indika, nom del qual deia

A dalt, a l'esquerra, el pintor Rafel Ramis –amb ulleres– amb la pintora Montserrat Sureda a l'Escala, davant de la badia de Roses. Any 1960 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Montserrat Sureda. A la dreta, el pintor surrealista Joan Massanet a casa seva, a l'Escala // FOTO: Joan Lassús. Arxiu Històric de l'Escala.

que tenia «un ressó eufònic i ancestral, nucli del plasma que va donar vida a la nostra terra, que nosaltres pretenem sublimitzar amb formes angèliques», al costat de Bertomeu Bassat, Joan Sibecas, Evarist Vallès, Joaquim Casellas, Esther Boix, Jordi Curós, Paco Torres Monsó i Maria Oliveras.

El pintor Enric Serra i Auquer (Barcelona, 1859-Roma, 1918). De família escalenca, regalà a l'Ajuntament de l'Escala el quadre *La Madonnina en el llac Miemi*. Deixeble predilecte de Ramon Martí Alsina, viatjà a París, Londres i Roma, on, el 1878, fixà la residència. El papa Lleó XIII va encarregar-li el seu retrat i dues marededéus de Montserrat: una per al Vaticà i una altra que servia de model per a un mosaic del monestir de Ripoll. La seva obra es pot admirar als museus de Glasgow, Magdeburg, Vaticà, MNAC de Barcelona i Empordà de Figueres. Se'l considera precursor del modernisme pels components simbolista i poètic.

Rafel Sureda Ballester (l'Escala, 1875-1955), més conegut com en *Tòful*, era barber de professió i tenia cura del patrimoni familiar a Sant Martí d'Empúries. Possiblement l'afició a la pintura li venia de jove, però no es posà a pintar fins que es jubilà. Tot i que primer la societat escalenca se'l mirà amb ironia pel seu estil suposadament infantil, no fou fins que persones de solvència artística feren crítiques favorables a la seva obra, que se'l considerà dins del panorama naïf. Jaume Fàbrega, en el llibre *Rafel Sureda Ballester, 'Tòful', 1875-1955*, va dir que tenia un estil: «...espontani, natural, innocent, d'una senzillesa sense afectació, proper a l'art popular i folklòric, contemporani de l'art evolucionat». *Tòful* no pretenia fer art comercial volgutament naïf, sinó que era en essència naïf, primitiu, fins i tot amb els materials i suports. Feia servir pintura de bar-

ques, cartrons i llençols. Es tracta d'un art lliure que s'expressava en brut.

Rafel Ramis i Ballesta (l'Escala, 1912-1991), de ben petit va mostrar afició al dibuix. Entre 1930 i 1940 visqué a Barcelona on es formà a la Llotja sota les instruccions de Francesc Labarta i en el Cercle Artístic de Sant Lluc. El 1936 fou destinat al front de l'Ebre on, a més de fer de portalliteres, va fer nombrosos dibuixos de l'exèrcit republicà. Després d'una llarga etapa a Sud-amèrica (1949-1961), s'instal·là definitivament a l'Escala on es distingí com a pintor de marines i retrats. Malalt d'alzheimer, quan es morí, la seva vídua, Carme Serrats i Brunet, va llegar la casa i l'obra –119 olis i aquarel·les i 1.250 dibuixos– a l'Ajuntament de l'Escala.

Pintures i escultures de 'Víctor Català'. No es pot oblidar l'obra pictòrica i escultòrica de Caterina Albert i Paradís, coneguda pel pseudònim de *Víctor Català*, (l'Escala, 1869-1966). Potser per l'excel·lència en el vessant literari, ha quedat injustament oblidada a nivell artístic. Caterina Albert explica al llibre *Mosaic. Impressions literàries de temes domèstics* com sempre li havia agradat dibuixar les parets de la cuina i del jardí de casa seva. El seu pare, el diputat republicà Lluís Albert i Paradedà, conscient de les habilitats artístiques de la seva filla, li posà un mestre particular, de cognom Alarcón,

que ensenyava a Figueres. La seva obra està repartida entre dues branques de la família: una part al Museu Arxiu Víctor Català i l'altra a la casa pairal. Es conserven autoretrats, retrats dels familiars, paisatges, dibuixos de la vida quotidiana i el treball de pagesos i pescadors.

Entre els artistes contemporanis, hem de parlar de Montserrat Sureda i Vilabrú, autora d'olis i dibuixos on copsa la fisonomia de les barques dels pescadors de l'Escala que construïa l'avi Vadoret a les drassanes Sala. En segon lloc, Francesc Xavier Vila Mitjà, qui, tot i les dificultats de l'època, estudià Belles Arts a Barcelona on s'impregnà de la tradició del paisatgisme català. Professor de l'escola d'Arts Plàstiques municipal, destaca també en el món de la il·lustració i el cartellisme. Té un monument a la dona marinera al passeig Jesús M. Isern de l'Escala. En tercer lloc, l'escultor Josep M. Simon i Quintana fou professor de l'escola de Belles Arts de Girona. Apadrinat artísticament per Rafael Santos Torroella, té obra al Reina Sofia de Madrid i quatre conjunts escultòrics a l'Escala: monument al Pescador, a l'Avi Xaixo, a les Penyes Barcelonistes i a l'Escala Ciutat Pubilla de la Sardana. En quart lloc, Benjamí Bofarull, qui s'instal·là a l'Escala de ben petit. Delineant de professió, el seu detallisme es manifesta també en la seva pintura. Ha realitzat la sèrie dels alcaldes del segle XX i retrats de pescadors i dones remallant la xarxa, inspirats en les fotografies de Miquel Bataller. En cinquè lloc, Abel Quintana i Oller, qui ingressà amb només quinze anys a l'escola Massana de Barcelona on perfeccionà el treball de la llum i la definició de les ombres. Destaca en els retrats de llops de mar, inspirats en les fotografies de Josep Esquirol.

Finalment, Jean Pierre Zingre, afincat a l'Escala des de 1969, és pintor figuratiu i també de paisatges en els quals destaquen la mar, el cel i els núvols ☁.

Dibuix d'un arrossaire de
Víctor Català // PROCEDÈNCIA:
Arxiu Lluís Albert.

La ruta dels museus

UNA PROPOSTA PER A DESCOBRIR I GAUDIR DE LES EXPOSICIONS TEMPORALS I PERMANENTS A QUATRE MUSEUS D'ART A VENTALLÓ, CADAQUÉS, FIGUERES I LLANÇÀ

Núria Trobajo > TEXT

La paraula museu ve de la llatina *museum*, que alhora prové de la grega *mouséion*, que significava 'el temple de les muses', que eren les divinitats que inspiraven les arts. Visitar un museu i passejar-s'hi amb l'esperit de descobrir, sense pressa, quina o quines muses s'amaguen en cada obra, quines van inspirar els diferents artistes, és una bona manera de gaudir-ne i fins i tot de desxifrar-ne alguns secrets.

Us volem proposar una ruta per a conèixer quatre d'aquests espais, amb l'encant amagat de les seves 'muses': tres museus públics i una fundació privada, escampats per la comarca de l'Alt Empordà. De sud a nord, de terra endins a línia de costa, les poblacions que visito són Ventalló, Cadaqués, Figueres i Llançà.

Fundació Perramon de Ventalló. Es tracta d'una fundació privada promoguda per Carlos de Aguilera, propietari de la finca on està situada, i pel seu cunyat Francisco Daurella, tots dos grans col·leccionistes i mecenes d'art. La major part de les obres que s'hi exposen formen part de les seves col·leccions privades.

L'estiu del 2013 el propietari va habilitar diferents espais de la finca de can Perramon, com ara el paller, l'hort i el corral. Inicialment es van obrir dues sales, una dedicada a Miguel Rasero i en l'altra hi ha obres d'artistes diversos com Sergi Aguilar, Modest Cui-xart, Alfonso Alzamora, Jorge Castillo, Gino Rubert, José M. Guerrero Medina, Josep Guinovart, Xavier Medina, Enric Pladevall, entre d'altres, vinculats d'alguna manera a l'Empordà. El 2015 s'hi va afegir una tercera sala, dedicada a l'obra d'Albert Ràfols-Casamada, on s'exposen una seixantena d'olis cedits per la família de l'artista.

Les obres d'aquest museu formen una col·lecció de pintura i escultura d'art contemporani que va des dels anys seixanta a l'actualitat, i la majoria són inèdites. A totes tres sales hi ha molt bona lluminositat i s'hi respira una harmonia que convida a passejar-s'hi amb calma. És realment un plaer descobrir aquesta 'joia' de l'art que tenim a Ventalló.

L'entrada és lliure i està obert els caps de setmana, de divendres a diumenge, i durant l'estiu a diari.

Museu de Cadaqués. És un museu municipal d'art situat al centre històric de Cadaqués. Acull exposicions temporals, que solen anar des de mitjan juny fins a l'octubre i només obre les portes en aquest període. Aquestes mostres són de temàtiques diverses, però gairebé sempre relacionades amb la biografia i l'obra de Salvador Dalí. L'estiu passat va estar dedicada a Antoni Pitxot i enguany anirà sobre Dalí, Marcel Duchamp i Man Ray. La comissària de l'exposició és Pilar Parcerisas, historiadora, crítica d'art i estudiosa de Marcel Duchamp, un artista amic de Salvador Dalí que va passar molts estius a Cadaqués.

El Museu de Cadaqués també disposa d'un important fons d'obres d'artistes que, per motius diversos, han estat vinculats al poble: Arranz Bravo, Salvador Dalí, Richard Hamilton, Ignacio Iturria, Eliseu Meifren, Josep Niebla, Carlos Pazos, Antoni Pitxot, Àngel Planells i Joan Josep Tharrats, per citar-ne uns quants. Una de les darreres incorporacions han estat uns olis sobre tela de l'artista Francesc Casademont, donats per la seva família. Tot aquest fons permanent ara no està exposat al públic.

A dalt a l'esquerra, sala de la Fundació Perramon amb obres de Miguel Rasero // FOTO: Núria Trobajo. A la dreta, sala amb obres de Ramon Pichot al Museu de l'Empordà // PROCEDÈNCIA: Museu de l'Empordà. Al detall, Josep Martínez Lozano // PROCEDÈNCIA: Museu de l'Aquarel·la-Josep Martínez Lozano.

És voluntat de l'Ajuntament que en un futur aquest espai es converteixi en un museu etnogràfic que expliqui la història de Cadaqués i serà en aquest moment que totes aquestes obres podran ser exposades.

Museu de l'Empordà. El trobem a la Rambla de Figueres. Actualment és municipal i obre de dimarts a diumenge. L'origen d'aquest museu cal buscar-lo en unes pintures que, a finals del segle XIX, el museu del Prado va deixar en dipòsit a l'institut Ramon Muntaner per tal que els estudiants de Belles Arts tinguessin obres originals de referència. Aquesta petita col·lecció es va anar ampliant amb donacions particulars i va comportar la creació del museu l'any 1946, el primer director del qual va ser el pintor Ramon Reig. L'any 1971 es va ampliar molt el fons amb el dipòsit de peces d'arqueologia de Frederic Marés i es va traslladar a l'edifici actual.

Aquest fons ha continuat creixent i actualment el Museu de l'Empordà disposa d'una col·lecció permanent que conté des d'arqueologia ibèrica, grecoromana, medieval i peces barroques fins a una important mostra de pintura catalana i empordanesa dels segles XIX i XX. Hi trobem obres d'artistes com Sorolla, Vayreda, Casas, Nonell, Mir, Marés, Miró, Tàpies, Cuixart, Dalí, Planells, Reig i Vallès entre d'altres. També organitza exposicions temporals, normalment relacionades amb la creació artística contemporània i amb una clara vinculació comarcal. La d'enguany, «Ramon Pichot en el record», dedicada al pintor amb motiu del vintè aniversari de la seva mort, hi serà fins a finals d'agost del 2016.

S'hi realitzen conferències i tallers, activitats enfocades a conservar i difondre el patrimoni local i

comarcal. Teresa Miquel, tècnica del museu, el defineix com un «espai per descobrir el paisatge empordanès des del punt de vista artístic.»

Museu de l'Aquarel·la de Llançà. És també un museu municipal, ubicat a la Casa de la Cultura de la vila. És obert de dimarts a diumenge i l'entrada és gratuïta. De fet, el nom complet és Museu de l'Aquarel·la-Josep Martínez Lozano. I la seva història va començar quan aquest pintor, l'any 1989, va fer donació a l'Ajun-

tament d'un centenar de peces de la seva col·lecció, la meitat de la qual són obres seves i, l'altra, de diferents aquarel·listes europeus. Martínez Lozano era barceloní, on va néixer el 1923, però des de 1946 tenia relació amb l'Empordà i amb Llançà on va acabar residint. És en terres empordaneses on va descobrir el món de l'aquarel·la de la mà del pintor Ramon Reig. Amb aquesta donació es va dotar Llançà d'un patrimoni artístic molt important en aquesta tècnica i va aconseguir fer realitat una il·lusió del seu mestre i bon amic Ramon Reig, que volia crear una gran col·lecció d'aquarel·les. Més endavant aquest fons es va anar ampliant amb més donacions i alguna adquisició. Actualment consta de gairebé 200 obres i és una de les col·leccions d'aquarel·les més importants d'Europa.

La visita al museu permet contemplar una part d'aquest fons permanent, que es va renovant. També es poden visitar les diferents exposicions temporals. Cada dos o tres mesos van canviant i els criteris de selecció són múltiples, però sempre estan relacionades amb aquarel·listes dels segles XX i XXI, i sovint amb l'Empordà de rerefons. Aquesta primavera s'ha dedicat a Salvador Castellà. L'exposició de l'estiu, de juliol a setembre, «Godoy-Barris-Borràs», vol ser un homenatge a Martínez Lozano. Li dediquen aquests tres alumnes seus, en el desè aniversari de la seva mort. Pel mateix motiu, el museu n'està preparant la biografia, que sortirà publicada a la tardor d'enguany.

Vull acabar la ruta amb una frase suggerent del mateix Martínez Lozano: «Parlant no m'entenen, pintant em comprenen» 🎨

L'Anna Capella va ser directora del Museu de l'Empordà des de 1998 fins a 2014 // FOTO: Conxi Molons.

➤ L'Anna Capella

Directora del Museu de l'Empordà des de l'any 1998 fins al 2014, en els seus anys de gestió va apostar per portar l'art contemporani a l'Alt Empordà, tant en el sentit d'acollir propostes destacades del panorama català i estatal, com en el de projectar noms empordanesos compromesos amb l'art d'avui com Jordi Mitjà, Adrià Ciurana o Jordi Puig, entre molts d'altres. D'altra banda, en un equilibri no sempre fàcil, va posar en valor el patrimoni cultural i artístic empordanès revisitant-lo amb una mirada nova –penso en noms com Pep Ventura o Narcís Monturiol– i va fer emergir joies patrimonials desconegudes com va ser el cas del fotògraf Josep Maria Cañellas. Durant disset anys ha estat un museu compromès amb el present que ha obert aliances amb el món productor de coneixement –la Universitat de Girona n'és un exemple– i ha apostat per crear xarxa amb altres geografies. Transart, la Jeune Création Européene, l'Espai Transfronterer d'Art Contemporani o Cultura en Gira ens feien sentir que, ni que fos d'una manera discreta, des d'aquí, també teníem un espai en el món de l'art. Per decisió municipal, el Museu de l'Empordà no té direcció ni nord fa un any i mig. No sabem fins quan // CRISTINA MASANÉS 🎨

Escultures a 'plein air'

CARRERS I PLACES DELS POBLES DE L'ALT EMPORDÀ ACULLEN UNES 150 ESCULTURES REPRESENTATIVES DELS CORRENTS ARTÍSTICS DE FINALS DEL SEGLE XIX I FINS AVUI

Enric Tubert > TEXT I FOTOGRAFIA

Passejar pels pobles de la comarca i deixar-se sorprendre per les escultures que s'exposen als carrers i places, situar-se davant de cada una i intentar descobrir qui n'és l'autor, quin és l'objectiu que n'ha motivat la creació, a qui ret homenatge, quin fet recorda... és un exercici molt llaminer. En el cas de l'Alt Empordà, hi ha diversos treballs publicats que ens poden servir de guia per visitar els pobles de la comarca i descobrir-hi multitud d'obres d'estils i autors molt diversos. Entre aquestes publicacions en destaquen especialment dues. En primer lloc, el llibre *Les terres gironines, escultures a la via pública*, volum II, de Miquel Borrell i Sabater, editat per la Diputació de Girona, i publicat l'any 2006. És un treball exhaustiu ja que es recullen les dades de 110 escultures distribuïdes entre 25 pobles de l'Alt Empordà. En segon lloc, un calendari de l'any 2007, que ressenya 50 escultures de la comarca, editat pel setmanari

L'Empordà, el Consell Comarcal de l'Alt Empordà i els Amics de la UNESCO de Girona, i amb excel·lents fotografies de Roger Lleixà.

Moguts doncs per aquells objectius esmentats, hem decidit fer el recorregut pels pobles de la comarca però, abans de fer-ho, hem acordat limitar la recerca als monuments escultòrics exposats a la via pública: places, carrers, parcs, jardins i carreteres de tots els pobles de l'Alt Empordà. Hem descartat les obres situades a l'interior d'espais religiosos i civils com temples, claustres i cementiris; i també les obres escultòriques adossades a la façana d'edificis civils i religiosos.

148 obres i 90 artistes. Acceptades aquestes premisses, el primer que podríem dir és que, en la recerca feta per preparar aquest article, s'han documentat 148 obres i que la nòmina d'artistes que hi són representats és molt llarga, fins a 90 artistes diferents. Cal dir que

en aquesta llista es detecta la presència majoritària d'artistes empordanesos o establerts a l'Empordà però no són gens excepcionals els exemples d'obres fetes per artistes catalans i estrangers de projecció internacional. És freqüent però, en força casos, el fet que un artista tingui la residència en un territori el converteixi en candidat a ser escultor 'oficial' d'aquell lloc en qüestió. Diríem doncs que aquí allò que 'un no és profeta a la seva terra' no es compleix gaire.

En aquesta línia, i com no podia ser d'altra manera, Salvador Dalí és un artista estrella a l'Alt Empordà. D'una banda, ho és com a autor d'algunes obres importants a Cadaqués, *La barca i el xiprer* i *La llibertat* en la qual fa una versió personal de l'estàtua de la llibertat dissenyada per Bartholdi; i també a Figueres on té peces tan emblemàtiques com els seus homenatges a Francesc Pujols, Ernest Meissonier, Newton, i la seva obra *Àtom* i tota la sèrie de peces que serveixen de

A dalt, dues propostes ben diferents sobre el tema de l'exili: la de Lola Reyes 'Monument a l'exili' a la Vajol i la de Dani Karavan a Portbou 'Passatges Walter Benjamin', segurament la peça amb més projecció internacional de totes les ressenyades.

remat a les cornises i façanes de l'edifici del Teatre-Museu i de Torre Galatea. D'altra banda, Dalí també és subjecte en algunes escultures com l'*Obelisc de la televisió* de Wolf Vostell que contribueix a crear un ambient surrealista a la plaça Gala-Dalí de Figueres; Xavier Medina Campeny fa una proposta amb un interessant joc òptic a la plaça baixa de la rambla; Òscar Tusquets sorprèn amb el xiprer monumental situat a la ronda Sud, just a l'entrada de Figueres; Lluís Ventós proposa el seu *Homenatge eòlic a Salvador Dalí* i la Fundació Pompidou hi contribueix amb la *Grande Cuillère* donada per recordar el seu centenari. A Cadaqués és Joaquim Ros i Sabaté qui proposa una escultura amb la imatge de Salvador Dalí feta en bronze i, a Pont de Molins, Joan Cruz i Francesc Cruañas utilitzen una olivera centenària per esculpir un munt de formes dalinianes que es poden veure en passar per la N-II.

Més enllà de Dalí, dos dels temes més recurrents en les obres que omplen carrers i places dels pobles alternatius són el món de la sardana i el de la tramuntana, i tot allò lligat amb els vents. Sobre el primer d'aquests dos temes, Llorenç Cairó i Pelai Martínez fan un monument a Figueres en homenatge al compositor Pep Ventura; i

a l'Escala Josep M. Simón té un monument a l'avi Xaixo i Francesc Anglès ret homenatge al compositor Pere Ros amb una obra monumental que representa tota una cobla sencera a mida natural. També són molt freqüents les escultures dedicades a la sardana com les que hi ha a Roses, de Bonaventura Ansón; a Portbou, de Llorenç Novés; a Vilajuïga, de Francesc Ribas i a Peralada, dedicada a la cobla Peralada i dissenyada per Eudald Serra. El fet que un municipi sigui nomenat Ciutat Pubilla de la Sardana també sol donar obres com la que hi ha a l'Escala feta per Josep M. Simón.

Amb relació al tema de la tramuntana, hi ha moltes obres interessants: les de Joan Abras a l'Escala i a Boadella, les de Rosa Serra, Llorenç Cairó i Pujolboira a Figueres, i indirectament lligades amb el tema, la de Tapiola titulada *Eolus* a Castelló d'Empúries, la de Josep Ministral a Figueres titulada *Encreuament de vents* i la de Francis Sthaly *Els quatre vents del mar* a Cadaqués.

També alguns escriptors han acabat rebent el seu homenatge en forma de monument. Així Josep Ministral fa una obra magnífica dedicada a Josep Pla a Figueres; Federico García

Lorca i Rosa Leveroni són homenatjats a Cadaqués per Josep M. Subirachs i per Emília Xargay; Pere Calders té un monument dedicat a Llançà, obra de Domènec Fita, i Ramon Muntaner a Figueres és immortalitzat per Frederic Marés. L'escriptor empordanès al qual s'han dedicat més escultures a la comarca és l'escriptor Carles Fages de Climent amb dues a Empuriabrava, una obra de Jordi Ametlla i l'altra de Tapiola, i una a Llers feta per Josep Ministral.

Més enllà d'aquests temes, pintors com Ramon Reig i Josep M. Martínez Lozano són representats en forma d'escultura a Figueres i a Llançà i algunes víctimes de la repressió com Joan Alsina i Joaquim Vallmajó són homenatjats amb monuments a Castelló d'Empúries, Figueres i Navata.

Les escultures dedicades a la gent del mar o als pescadors i les dedicades a l'exili en general o a alguns intel·lectuals i republicans espanyols exiliats són molt recurrents a pobles com Agullana, Castelló d'Empúries, l'Escala, Llançà, Portbou, Roses i la Vajol. Són monuments fets per artistes anomenats

A dalt d'esquerra a dreta: 'La porta d'Ordis', d'Alfonso Alzamora a Ordis; 'Neptú, déu del mar i dona', una de les obres de Tapiola repartides a Empuriabrava i a Castelló d'Empúries; 'La nit i el dia', de Daniel Lleixà, un exemple de les escultures dels membres del Grup 69.

Al detall, 'Banc de peix' de Carles Bros a Colera.

Escultura emocional

LA MERCÈ RIBA, INSTAL·LADA A LLAMPAIES, VIU AMB PASSIÓ L'OFICI I EXPRESSA LA VIDA, EL MOVIMENT I ELS SENTIMENTS A TRAVÉS DE L'ESCULTURA FIGURATIVA

Roser Bech > TEXT // Aniol Resclosa i Planes > FOTOGRAFIA

Arribo a Llampaias, em perdo buscant el barri del Puig on he quedat, però abans d'atrapar el meu objectiu, l'atzar em porta a passar per la plaça Major i em sorprèn una escultura situada en un racó de la plaça. Baixo del cotxe, l'examino de tots costats. Es tracta d'*El llançador de llamps*. Després sabré que és mà de la Mercè Riba, la persona que m'espera. Sense saber-ho, hauré fet el primer tastet escultòric d'aquesta artista del dia.

Quan entrem al taller de la Mercè, m'ensenya en què està treballant: una escultura sobre el tema dels refugiats amb la qual participará a «Tangències», un projecte d'art contemporani que promou l'artista Pilar Farrés amb el patrocini de l'Ajuntament de Figueres. La proposta és connectar arqueòlegs i artistes empordanesos al voltant d'objectes arqueològics i patrimonials perquè els segons en puguin fer una reinterpretació artística. Tot i que no l'haurà de presentar fins uns quants mesos després afirma que «el procés és llarg i l'escultura requereix temps i dedicació, almenys com jo entenc l'ofici.»

La Mercè traspuja fermesa i decisió, se la veu convençuda de l'elecció que ha pres a la vida: «M'agrada mantenir la tècnica i l'ofici tradicional d'escultor afegint-hi nous materials i possibilitats. Em fascina plasmar la vida,

el moviment i els sentiments. Trobar aquells recursos plàstics propis que em permeten expressar i que puguin, al mateix temps, arribar a sorprendre l'espectador». Em comenta que l'escultura en aquest país és poc valorada i que, fins i tot, algunes galeries d'art rebutgen acollir-ne exposicions. A diferència, en altres països d'Europa on ha exposat –Suïssa, Bèlgica, Luxemburg, França...– l'escultura es troba al mateix nivell de reconeixement que la pintura. «L'escultura és pesant, bruta i lenta en el seu procés, potser per això no és gaire engrescadora entre els artistes. A mi m'agrada perquè és un mitjà matèric, tangible i tàtil que et demana molta implicació corporal, tant en el procés de modelat com en la talla. També m'agrada l'obra volumètrica perquè, un cop l'he acabada, segueix la seva vida. Varia i mostra diferents facetes segons des d'on es mira i segons la llum que hi incideix», descriu obertament. Aquesta defensa de l'escultura vista des de tots els angles

la porta sovint a incloure a les seves obres unes peanyes que tenen un eix mòbil i que en permeten el moviment sense que l'espectador hagi de fer ni un pas.

Emissora d'emocions.

En una reflexió sobre què és art, la Mercè es mostra sincera i clara:

«L'art és una qüestió d'expressió i comunicació sensitiva i emocional. La comunicació funciona quan l'obra que l'artista ha realitzat a partir de les seves vivències íntimes és capaç d'impactar emocionalment l'espectador i, de retruc, fer-lo reflexionar. L'art no es redueix a una qüestió d'estètica, ens emociona perquè ens condueix a un procés d'introspecció. Aquesta és la màgia». Així doncs l'artista és l'emissor d'unes emocions que emanen de l'obra –canal de comunicació– i que el receptor ha d'interpretar, sense que el missatge sigui necessàriament el mateix entre qui el crea i qui el contempla. No és partidària que l'artista doni grans explicacions sobre el significat de la seva obra ja que, en certa manera, està condicionant la lliure interpretació subjectiva de l'observador. Davant d'aquesta dissertació em plantejo quina és la seva opinió sobre el paper dels crítics i historiadors de l'art: «Són veus professionals exteriors que aporten elements ben fonamentats per contextualitzar el creador i la seva obra. Donen claus per facilitar i enriquir-ne la comprensió.»

La trajectòria de la Mercè Riba ha estat i és eminentment figurativa. Gràcies a aquest llenguatge universal i intercultural ha pogut oferir recursos identificatius i simbòlics. «Quan vaig començar s'havia oficialitzat l'informalisme i l'art abstracte com a única expressió de l'art contemporani. Els artistes figuratius

érem deixats de banda, sense que se'ns valorés ni la qualitat ni el contingut de la nostra obra. Per sort, ara som en un moment més eclèctic i més obert. La gent és més receptiva», explica.

Nascuda a Barcelona dins una família inserida en el teixit cultural del país—els seus avis eren els poetes Carles Riba i Clementina Arderiu—, i la cinquena de nou germans, l'interès per l'escultura li és innat. Recorda que quan era petita la seva mare li deixava trossos de fang per modelar i en feia figuretes que després regalava a les amigues a l'escola. Amb dotze anys va ser alumna de Garcia Llorca, el pintor que li va veure talent artístic. Mentre cursava el batxillerat va començar a l'escola Massana en l'especialitat d'escultura i després, pintura i escultura a Belles Arts de Barcelona. Tot i que inicialment es va entusiasmar amb la fotografia i el cinema, de seguida va apostar per professionalitzar-se en el món de l'escultura: «T'ho has de creure i defensar-ho, si no malament. Qui ho farà per tu?» El 1979 es va traslladar a Llampiaies on va instal·lar el seu projecte

de vida professional i personal. És mare d'una noia i dos nois i en aquests moments té un nét i una néta.

A part de l'escultura, també fa dibuixos i gravats calcogràfics. En canvi, ha fet poca pintura: «Dubto sempre davant del color». Durant quinze anys de la seva vida va compaginar l'ofici d'escultora amb el de terapeuta psicocorporal. A primer cop d'ull semblaria una professió sense cap vincle amb el món artístic, ara bé, la Mercè afirma que durant aquell període va enriquir-se moltíssim personalment: «Em va permetre aconseguir un gran coneixement íntim de l'ésser humà. La meua pràctica de comunicar-me artísticament a través del llenguatge simbòlic em facilitava la comprensió del que els pacients expressaven amb paraules o a través del cos. A més a més acostumada al jo, jo i jo de l'artista, era relaxant centrar-me en l'escolta del tu, tu i tu del terapeuta.»

Sant Jordi i el Drac. A part de les peces de temàtica ben diversa—la música, el ball, els esports, les caixes...— que ha

creat per a exposicions, convocatòries, encàrrecs de particulars, també n'hi ha d'escampades pel jardí de casa seva i pels carrers i les places de pobles i ciutats de tot Catalunya. Ben a prop de casa podem gaudir, a més de l'escultura esmentada a l'inici d'aquest article, de la seva obra *Sant Jordi i el Drac*, instal·lada el 2011 a la plaça Catalunya de Figueres. «La vaig concebre amb la intenció que l'espectador pogués entrar dins l'escenari que organitzen el Drac i Sant Jordi, i implicar-s'hi. Sense pedestals. Les escultures es poden tocar i s'han de tocar», confessa la Mercè Riba. Aquesta obra, que a l'inici alguns van trobar obscena i grollera, ha passat a ser

un element més del paisatge figuerenc. Al cap i a la fi es tracta d'un al·legat a la convivència de la multiculturalitat. «La figura de Sant Jordi és llegendària i, en aquesta escultura, en faig un arquetip: un home que ni pels trets ni per la vestimenta denoti la procedència, ni tampoc l'estatus social. Per tant, un home amb qui tothom es pugui identificar. Situo l'acció del grup escultòric en el moment de l'enfrontament entre Sant Jordi i el Drac. Representen simbòlicament dues forces complementàries: el bé i el mal, la raó i la força, la llum i l'obscuritat, el conscient i l'inconscient. Dos personatges que es miren de tu a tu, es reconeixen i es respecten. No hi ha violència manifesta, no hi ha sang, ningú no guanya ni ningú en surt vençut. Un al·legat al respecte a la diversitat i a la bona convivència. Un tema de perpètua actualitat.»

Marxo de Llampiaies havent après un xic de geografia de la contrada i, sobretot, m'emporto una bona dosi de sensibilitat i reflexió artística que la Mercè m'ha transmès 🍷

L'escultora Mercè Riba, al seu taller de Llampiaies.

M5

Retrat d'una colla de nois i noies del grup d'aficionats al teatre d'Avinyonet de Puigventós.

ANY: ENTRE 1935 i 1940

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: ACAE, COL·LECCIÓ D'IMATGES DE L'AJUNTAMENT D'AVINYONET DE PUIGVENTÓS

M6

Treballs de muntatge dels decorats de les obres 'Navidades a la casa Bayard' i 'El emperador Jones' amb motiu de la Sessió de Teatre Experimental celebrada a Figueres.

ANY: 1958

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: COL·LECCIÓ DE MANUSCRITS I DOCUMENTACIÓ ESPARSA DIGITAL DE L'ACAE

PATRIMON

PATRIMONI ARTESANIA

El granats de Perpinyà [pàg. 84-85]

PERE MANZANARES [Perpinyà, 1953. Pedagog i activista lingüístic]

PATRIMONI ARQUITECTURA

Els oratoris de l'Alt Empordà [pàg. 86-87]

SEBASTIÀ DELCLÓS [Figueres, 1948. Enginyer forestal]

PATRIMONI GEOGRAFIA

El geògraf Jaubert de Paça [pàg. 88-89]

PEP VILA [Celrà, 1952. Historiador de la cultura]

PATRIMONI HISTÒRIA

El tresor de Siurana [pàg. 90-91]

LLUÍS SERRANO [Figueres, 1975. Historiador]

PATRIMONI HISTÒRIA

El camp de presoners de la Pelosa [pàg. 92-93]

QUERALT SOLÉ [Barcelona, 1976. Historiadora]

PATRIMONI NISSAGUES

Els Maranges de l'Escala [pàg. 94-95]

RAFEL BRUGUERA [L'Escala, 1956. Mestre]

Placa de la plaça dedicada a Ramon Muntaner, a Peralada.

FOTO: David Pujol.

PATRIMONI LITERATURA

El cronista Ramon Muntaner [pàg. 96-97]

MONTSERRAT BATLLOSERÀ [Palafrugell, 1966. Filòloga]

PATRIMONI LITERATURA

La poesia de Sant Onofre [pàg. 98-99]

JOSÉ LUIS BARTOLOMÉ [Areny de Noguera, 1954. Filòleg]

Els granats de Perpinyà

Són unes joies d'excepció, ambaixadores de la història i de la identitat dels catalans del nord, que capturen la llum tot recordant 'el sang i l'or'

Al barri del Vernet de Perpinyà, ens acostem al taller dels germans Bonafos, una de les cinc joieries registrades per la Confraria del Granat, que en compta onze a tota Catalunya Nord. Al carrer travessia de Pià, un modest aparador ostenta rellotges, joies de tota mena i, joies entre les joies, els famosos granats. Els germans Bonafos –en Marcel i en Didier– són com qui diria, bessons. En Marcel va néixer a Perpinyà l'any 1964 i en Didier 14 mesos més tard. Associats des del 1993, van succeir el pare instal·lat a la joieria d'ençà el 1965.

En Marcel i en Didier van caure dins el perol del granat de petits, perquè és una història de família. Abans del pare, l'oncle ja treballava el granat, tot primer com a aprenent a can Colomer, una gran joieria de Perpinyà, i després com a independent. Els Bonafos van immediatament integrar la Confraria del Granat de Perpinyà per mantenir una tradició, una passió i un saber fer ancestrals.

Aquest mineral preciós s'extreia al massís del Canigó, del ban de Serdinyà i al Costabona, també al Fenolledès del ban d'Estagell. La varietat més buscada era l'almandina, un silicat d'alumini i ferro, llavors abundant, de color vermell fosc que ha originat el nom 'granat'. Altres varietats ofereixen colors ataronjats, grocs, verds o negres. És així com, succeint els argenters dels segles XIV i XV –agrupats al carrer de l'Argenteria que sempre n'ha mantingut el nom–, els joiers començaren aquesta nova artesania al segle XVII.

Avui els granats provenen sobretot de Madagascar i

de Bohèmia amb pedres molt semblants a les del Canigó. Les eines, totes antigues i poques, no han estat afectades per l'evolució de la tecnologia i s'han mantingut tal qual des de l'inici. Qui mana és la mà de l'home. En el petit taller dels Bonafos trobem alguns bancs de joier per estirar l'or i preparar les pedres, taulers amb martellets específics, gendarmes –petites eines en forma de bola per doblegar o alliberar les grifes–, fulles de plom, un massís de fusta per preparar l'encast i, a la paret, un laminador per encastar. Les altres eines són les clàssiques dels joiers.

Per què diem el granat de Perpinyà i no pas el granat català? El nom fa referència a la manera de treballar la gemma, a partir d'un protocol tècnic anomenat 'la talla de Perpinyà' o 'talla rosa'. «Som els únics al món a treballar així», s'enorgulleix en Didier. El granat sempre va acompanyat d'or de divuit quirats. És casualitat que el color granat i l'or recordin el lema tan popular del 'sang i or' que designa, a Perpinyà, tot el que pertoca a la catalanitat profunda del territori?

El primer pas consisteix a fer el dibuix de la peça que es reproduceix. Després es fabrica un encast –a mida per muntar el granat– i se'l pica per donar-li un fons bombat on es deposita el lluent. Llavors, amb el gendarme, es dobleguen les grifes i s'acaba de col·locar el granat.

El bisbe Eloi de Noyon (588-659) és reconegut com el sant patró dels argenters a Catalunya i arreu d'Europa. La Confraria del Granat de Perpinyà celebra cada any Sant Eloi a inicis de desembre amb una rua acolorida –amb cavallers, músics de cobla i vestits dels anys de la Belle Époque–, que travessa la ciutat fins a l'església de la Real, on es procedeix a l'entronització d'algun ambaixador.

El futur. La primera generació conegué l'edat d'or del granat (1870-1930) amb una gran producció de joies profanes, relíquies i motius religiosos. En època del pare encara gaudia del temps on les famílies rosselloneses benestants portaven granats de manera ostentosa per exhibir-se en societat. Marcel ens ensenya una postal molt curiosa: la fotografia d'una broca que reproduceix tres penjolls de raïm fets de granat amb dues fulles de vinya cobertes d'or. Aquesta broca, realitzada per l'oncle Lucien Bonafos, fou regalada pel gremi dels vinyaters catalans a l'esposa del president de la República Francesa, Albert Lebrun, el 1939.

Però la tercera generació, es lamenta en Didier, ho té més difícil. Avui tothom fa estalvis i les compres de granats són més escasses. Els costums han canviat, el jovent no acostuma tan a lluir joies i els obsequis tradicionals són substituïts per viatges i per productes de la societat de consum. Amb tot, encara existeix un mercat potencial. El granat de Perpinyà és totalment desconegut.

Detall d'una peça acabada.
FOTO: Laurent Fonquernie.

gut a Catalunya. Els germans Bonafos són convençuts que donar-lo a conèixer donaria fruits. La promoció del granat de Perpinyà a Catalunya és, doncs, una assignatura pendent.

La Confraria del Granat constituïda per una dotzena de socis acaba de dipositar una sol·licitud per disposar de l'etiqueta d'Indicació Geogràfica Protegida a fi i efecte que un reconeixement oficial ajudi a reintroduir aquesta tradició dins la modernitat i a tirar endavant un ofici amenaçat.

L'orgull d'una tradició. La Confraria fa mans i peus per mantenir l'orgull d'aquesta tradició. Per demostrar que no treballen amb màquines, els Bonafos –juntament amb els socis del gremi– han fabricat joies davant del públic en els llocs més insòlits i emblemàtics de Catalunya Nord: al cim del Canigó, als

tercers d'Illa, a la Cau-na de l'Aragó a Talteüll, al forn solar d'Odelló a Cerdanya, fins i tot en una barca catalana a Argelers!

Si el granat és l'atracció de la casa Bonafos, només en representa un 30% de la producció. Sense les aportacions de la rellotgeria i la fabricació, reparació o transformació d'altres joies no se'n sortirien. Les grans peces dels segles passats, amb moltes gemmes esculpides i de dimensions respectables com collars imponents i barrocs, han deixat pas a joies més petites i discretes i sobretot més a l'abast del comprador: anells, arracades, collars amb un sol granat... La peça reina segueix essent la creu badina.

Moltes peces es fan sempre per encàrrec i, per tant, són úniques. Els usuaris i destinataris són majoritàriament les

minyones i les dones: obsequis per a la comunió, per als casaments, per a un aniversari, per a festes familiars i nadalenques...

Els homes n'encarreguen menys, potser un granat encastat en el mànec d'un ganivet... I han caigut en desús les agulles i els botons de pit.

Quan m'acomio d'en Marcel i d'en Didier els demano com preparen la transmissió. Amb una llur de tristor als ulls contesten que els fills respectius fan estudis i es destinen a altres oficis. No hi ha cap escola de formació i ells no poden, econòmicament, contractar un aprenent a qui transmetre els seus coneixements. Essent entre els més joves de la Confraria, els dos germans són conscients que el futur és incert, però que l'ofici és encantador i que no es pot deixar perdre aquest llegat.

A dalt, els germans Marcel i Didier Bonafos al seu taller // FOTO: Georges Riester. Al detall, un moment del procés d'elaboració d'una joia // FOTO: Laurent Fonquernie.

El camp de presoners de la Pelosa

El 1938 a Roses es va instal·lar un camp de presoners ben especial, on eren confinats soldats republicans que havien estat jutjats i condemnats per desertió

A Roses hi va haver un camp de presoners republicans. Concretament de soldats republicans que havien estat penats per mala conducta, desobediència o desertió i que, una vegada jutjats, foren condemnats a mesos o anys de reclusió i confinats en una platja on encara avui es pot veure la garita del vigilant i el pou del qual s'abastien d'aigua. Era a la platja de la Pelosa.

Fins fa poc no era molta la informació de la qual es disposava, tot i que havien anat apareixent algunes referències. Josep Pla, per exemple, escrivia al llibre *La Costa Brava*, tot exposant un recorregut vora el mar: «*Vé de seguida la Platja del Galitxar [en realitat, Calitjàs], on hi ha una barraca, amb aigua a la part superior. La platja és petita i d'escassa utilitat. Apareix després la Pelosa, platja molt més gran, d'una bondat bastant relativa, però de grans encants estiuenques, neta, solitària i, com les sorres de Montjoi, d'un viu color de carmí. Aigua de pou. A l'època de la guerra s'instal·là a la Pelosa un camp de concentració de presoners, que treballaven a la carretera de Roses a Cadaqués.*

Totes les construccions que s'hi aixecaren llavors han quedat en la pura ruïna. La barraca comunal subsisteix en l'abandonament que és de suposar».

Altres dades apareixen en llibres d'historiadors que han estudiat la repressió a la rereguarda de Catalunya. Era un camp de presoners del qual se sabia l'existència però es desconeixia qui hi havia estat confinat i perquè. Sortosament, en els darrers anys s'ha anat localitzant informació que ha permès saber moltes coses d'aquest camp, i fins i tot ha aparegut el plànol de com era.

Desertors republicans. La Pelosa, doncs, va ser un camp republicà per a presoners republicans penats per desertors, tot i que no era com els altres camps que van existir al llarg del territori destinat a persones considerades i acusades de feixistes o antirepublicanes. Es conserven les cartes, custodiades al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, que aquests soldats van escriure per aconseguir una amnistia per part de l'exèrcit a l'agost de 1938.

Aquell al qui li era atorgada, era perdonat i retornat al front. Així, sabem que aquell mes hi havia un mínim de 89 soldats presoners, dels quals la majoria eren catalans o espanyols, però també hi havia francesos, danesos, suecs, italians, grecs, xecs, polonesos... i fins i tot alguns que es definien com a palestins. Un camp, per tant, en què també s'hi van recloure membres de les Brigades Internacionals. Però les cartes encara ens diuen més. Ens mostren que la majoria d'aquells soldats eren joves, la major part d'entre divuit i dinou anys, tot i que també hi havia diversos presoners que eren majors de 30 anys i n'hi havia un que en tenia 42. I també ens permeten conèixer algunes de les seves professions abans de ser cridats a files: tres xofers, tres jornalers, dos dependents, un metal·lúrgic, un sabater, un electricista, un pescador, un impressor i un advocat. I aquest darrer, a més a més, va ajudar a escriure la sol·licitud d'amnistia a uns quants dels altres reclusos, possiblement perquè no sabien escriure en castellà. L'advocat era en Josep

Solé i Barberà, també empresonat per desertor i que posteriorment va tenir un paper destacat durant la transició.

Les cartes encara ens diuen més, perquè gràcies a aquestes podem conèixer el cos militar del qual formaven part aquests soldats. Així, sabem que hi havia els brigadistes internacionals, però també hi havia soldats rasos, cinc membres del cos d'artilleria i un tinent d'infanteria. Són interessants les explicacions

Dibuix del campament de presoners de la Pelosa fet per en Pere Albós, que en va ser guàrdia l'any 1938.

PROCEDÈNCIA: Arxiu Municipal de Roses.

que donen per excusar-se de la seva falta. N'hi ha que, senzillament, diuen que «no se presentó» quan tocava després d'un permís. Però altres són més detallistes i expliquen que «Abandonó el servicio durante 24 horas para trasladarse a Híjar [Teruel] para recoger un hijo, pocas horas después este pueblo quedó en manos de los fascistas»; o bé que «Una vez en Barcelona se entera que su esposa embarazada estaba en grave estado y creyendo poder regresar se desplaza a Albagés con el conocimiento exclusivo del sargento de su compañía...»

Feines de fortificació. Però no només s'han localitzat cartes del camp de la Pelosa, també s'ha trobat documentació militar administrativa, que acaba de complementar molta informació del que va passar en aquesta platja de Roses el 1938. Confirma el que exposava Jo-

sep Pla en el seu escrit: que els presoners feien tasques constructives, concretament de fortificació. I justament per aquesta feina les clàssiques espardenyes de l'època no devien servir i el comandant del camp va justificar la compra de 500 parells d'avarques a Girona: «Debido a la poca duración de las alpargatas, calzado usado hasta ahora por los internos de los Destacamentos de Prisioneros de Rosas, no pueden salir a realizar los trabajos de defensa de costas, que el Estado Mayor les tiene encomendado, más que un 50% de los internos...» i, per tant, el comandant exposa telegràficament que «he encargado en Gerona cien pares de abarcas construidas cubiertas ruedas de automóviles precio 25 pesetas par». També podem saber que hi havia accidents, i que els ferits eren traslladats a l'Hospital de Figueres, o bé que hi va haver diverses fugues i que en un mo-

ment donat el comandant del camp va escriure al Director General de Presons per justificar-les: «Las fuerzas que tienen encomendados los Servicios de custodia y vigilancia de prisioneros e internos, pertenecen al batallón de Retaguardia nº 20. Los soldados que las componen, en su mayoría son cortos de vista unos, y sordos otros, y los que no tienen estos defectos, han recibido heridas en los frentes que les imposibilitan para practicar de una manera eficaz los Servicios que tienen encomendados...». Altres aspectes de vida quotidiana que la documentació rebel·la són que es va haver de comprar llenya per poder cuinar, i que es devia especiar molt el menjar perquè s'especifica la necessitat de la compra d'espècies, així com de cebes i alls...

En definitiva, un camp republicà de soldats presoners del qual, malgrat el pas dels anys, encara en romanen vestigis físics i documents en diversos arxius. Un espai que val la pena conèixer i preservar.

La platja de la Pelosa amb restes de la garita de guàrdia en primer terme. Al detall, el pou del camp.

Albanyà

EL TERME MUNICIPAL MÉS VAST DE L'ALT EMPORDÀ

Diuen que tots els camins porten a Roma, ara bé per arribar a Albanyà per asfalt només n'hi ha un. La carretera GI-511, pavimentada el 1965, va des de Terrades, passa per Sant Llorenç de la Muga i acaba a Albanyà. D'altra banda, una xarxa de pistes forestals franquejables, camins terrers i corriols embardissats s'obren pas teixint el terme. Avui dia en un tres i no res arribes al poble, uns 25 minuts des de Figueres.

A principi del segle passat, eren figures d'un altre paner. En Joan Ambrosio de la Canova afirma que «el meu pare amb matxo per la carretera vella trigava cinc hores per anar a mercat els dijous de cada quinze dies.»

Orígens. Segons un document del 844 de Carles el Calb, l'abat Dòmnul va fundar el monestir benedictí de Sant Pere cap al 820 al marge esquerre de la Muga, a 239 m d'altitud. Al voltant d'aquest nucli religiós nasqué i cresqué Albanyà. Actualment el centre continua essent l'església parroquial de Sant Pere, d'estil romànic, situada a la plaça Major. D'aquí surten uns pocs carrers, gairebé tots amb noms d'altres municipis o indrets, batejats segons la direc-

ció a la qual estan orientats: carrer de Sant Llorenç de la Muga, carretera de Bassegoda, camí de Maçanet, carrer de la Garrotxa, carrer de Girona... Precisament al carrer de Sant Llorenç, en direcció sud-est i paral·lel al riu, trobem l'antiga porta de la muralla medieval, entrada ancestral a la població.

La demografia al llarg del temps ha estat força escassa i molt dispersa. El 1845, Pascual Madoz, autor del *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, va comptabilitzar només al centre del poble «482 almas». A principi de segle XX, entre Albanyà i les nombroses par-ròquies rurals, s'arribava al milerat de persones. El 1969 el municipi abandonat de Bassegoda —a 840 m d'altitud—

va ser annexionat a Albanyà i va originar el terme municipal més extens de l'Alt Empordà, amb 94 km². En aquells moments la població va anar decaient fins a arribar a la xifra actual: 160 habitants entre el nucli del poble i l'antiga par-ròquia repoblada de Lliuro-na, on actualment viu gairebé el mateix nombre d'habitants que al nucli d'Albanyà. En aquests moments al poble no hi ha escola ja que es va tancar el curs 1996-1997. La

mainada d'Albanyà s'ha de desplaçar fins a l'escola de Llers. En canvi, l'escola de Lliurona, activa des del curs 1991-1992, manté viu el veïnat.

El carbó i el contraban. Els boscos de roures martinencs, els pins roigs als indrets més enlairats, les fagedes en zones més obagues i les alzines a la soleia dibuixen el paisatge d'Albanyà. Fins a la meitat del segle passat, de tots aquests boscos se'n treia rendiment i, de fet, era una de les activitats econòmiques principals, a més de l'agricultura i la ramaderia. Els carboners i els homes que anaven a 'fer pins' treballaven de valent a bosc, sobretot quan als camps hi havia menys feina: des del mes de novembre fins al febrer.

ROSER BECH. Cabanes, 1988. Filòloga

A dalt, l'ermita de Sant Julià de Ribelles // FOTO: Roser Bech. A l'altra pàgina, a dalt, el poble d'Albanyà vist des del camí que mena a l'ermita de Sant Miquel de la Cirera. A baix, el pont restaurat del Bertran en primer terme i el mas del mateix nom al fons // FOTOS: David Pujol.

Com vols explicar
als teus fills d'on ve una

“AMANIDA”

si no els pots ensenyar
com funciona una

“AIXADA”

Horts urbans, menjar orgànic, sostenible, km 0, ecològic, bio. Cada dia inventem noves etiquetes per anomenar allò que els nostres avis ja sabien fa 100 anys. Per això, potser la millor manera d'entendre cap a on va la nostra agricultura, el nostre menjar i el nostre futur és fer un cop d'ull al nostre passat i tornar a aprendre el valor de l'esforç, la paciència o, senzillament, el que costa fer que un enciam creixi sa. Veniu al Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí i descobriu, tot això i més, en un dels museus més moderns del nostre país.

MUSEU
VIDA RURAL
L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

**Per saber on anem,
cal saber d'on venim.**

Fundació
Carulla

museuvidarural.cat
977 870 576